

Гіда Олександр Федорович – головний науковий співробітник Міжвідомчого науково-дослідного центру з проблем боротьби з організованою злочинністю при Раді національної безпеки і оборони України, кандидат юридичних наук, доцент, Заслужений працівник освіти України

Щодо основних засад формування державної інформаційної політики

У статті розглянуто основні напрями формування державної інформаційної політики в контексті захисту національних інтересів України в інформаційному просторі.

Ключова слова: інформаційне суспільство, інформаційна політика, інформаційно-телекомунікаційна інфраструктура, інформаційні послуги, інформаційна безпека.

Постановка проблеми. В останні роки спостерігається прискорення темпів розвитку інформаційного суспільства, зокрема мережі Інтернет. За оприлюдненими даними прес-служби ВГО “Рада з конкурентоспроможності індустрії інформаційно-комунікаційних технологій”, на початок 2013 року доступ до мережі Інтернет мали 19,9 млн українців або 51 % жителів України. При цьому, 16 % домогосподарств мають широкопasmовий доступ до мережі Інтернет, а 20 % – до послуг кабельного телебачення. Рівень проникнення рухомого мобільного зв’язку складає 121,8 % від загальної кількості населення України. Таким чином, за минулий рік кількість Інтернет-користувачів в Україні зросла на 34 %. Така динаміка свідчить про те, що дедалі більше наших співгромадян стає активними учасниками інформаційного простору. Вони є постійними отримувачами та носіями певних оцінок і позицій щодо суспільного життя, які розповсюджуються за допомогою соціальних мереж.

Інтенсивність розширення аудиторії споживачів інформації спонукає до посилення уваги до вирішення однієї з найбільш гострих проблем сучасності: забезпечення конструктивного і безпечного використання національного інформаційного простору. Адже тенденції остан-

ніх десятиліть переконливо свідчать про те, що саме в цьому середовищі дедалі активніше відбувається протиборство інтересів у різних сферах суспільного життя. Ця конкурентна боротьба, насамперед, торкається політичної, соціальної і культурної сфер, формує нові виклики і загрози інтересам України. Все це спонукає до розробки і реалізації комплексу політичних, правових економічних, соціально-культурних і організаційних заходів держави, спрямованого на забезпечення конституційного права громадян на доступ до інформації, тобто формування державної інформаційної політики, яка б повною мірою відповідала сучасним реаліям.

Аналіз досліджень і публікацій. Актуальні проблеми формування і реалізації державної інформаційної політики досліджувались багатьма вітчизняними вченими. Зокрема, цій темі були присвячені праці В. Д. Гавловського, А. І. Марущака, О. О. Поляруша, Г. Г. Почепцова, С. А. Чукут, О. М. Юрченка та ін., які розглядали стан і наявні проблеми формування інформаційної політики країни, основні засади щодо її втілення в життя, розкривали практичні засади реалізації права громадян на інформацію, форми і способи використання інформаційного простору з метою впливу на розвиток соціально-політичної ситуації в країні тощо. Аналіз запропонованих вищезазначеними авторами пропозицій щодо розвитку та становлення інформаційного суспільства в Україні спонукав до їх узагальнення і формування на цій підставі основних засад і напрямів формування державної інформаційної політики в контексті захисту національних інтересів країни в інформаційному просторі.

Таким чином, **метою** даної публікації є спроба визначити і систематизувати основні напрями політико-правових, економічних, організаційних та матеріально-технічних механізмів, спрямованих на формування сучасної моделі державної інформаційної політики.

Виклад основного матеріалу. За роки незалежності Україною здійснено певні кроки, спрямовані на розвиток національної інформаційної сфери. Вони охоплюють проблеми виробництва інформаційних ресурсів, впливають на процеси регулювання суспільних відносин у сфері отримання, використання, поширення та зберігання інформації.

Сьогодні державна інформаційна політика, в першу чергу, націлена на розбудову якісно нового вітчизняного інформаційного суспільства, що є запорукою поступального політичного і соціально-економічного руху України вперед, зміцнення її статусу, як незалежної держави [1, с. 2]. Розглядаючи дану проблему, слід мати на увазі, що формування національної інформаційної політики відбувається під повсякденним активним впливом закордонних чинників. Більше того, постійні зовнішні вимоги щодо забезпечення відкритості інформаційного простору України для інформаційних потоків з-за кордону часто переростають

в активне втручання окремих іноземних держав у внутрішнє життя країни. Нерідко інформаційні атаки мають на меті дискредитацію національних традицій і цінностей українського суспільства, посягають на культурне надбання народу, нав'язують країні чужі пріоритети та ідеологію, розпалюють протестні настрої серед населення.

Зрозуміло, що втрата важелів впливу на ці процеси може призвести (а в окремих випадках уже призвела) до значних негативних наслідків для майбутнього країни. У зв'язку з цим, надзвичайної актуальності набувають проблеми регулювання інформаційної сфери, створення належних умов для випереджаючого виробництва і розвитку вітчизняного інформаційного продукту.

Слід зазначити, що значну кількість питань, пов'язаних із розвитком інформаційного суспільства, донині не врегульовано на законодавчому рівні. Це стосується, зокрема, проблем інфраструктури, діяльності ЗМІ, інформаційно-аналітичних установ тощо. Суттєвим недоліком чинного законодавства є те, що в ряді випадків воно носить надто загальний характер, не визначає шляхи регулювання проблем, що виникають під час використання інформаційного простору. Продовжує залишатись недосконалим понятійний апарат, що значно ускладнює реалізацію завдань та взаємодію суб'єктів інформаційної сфери. Відсутні чітко розроблені механізми оприлюднення державних рішень, що призводить до непоодиноких випадків, коли свою внутрішню і зовнішню політику роз'яснює не сама держава, а переважно, опоненти чинної влади. В результаті створюються умови, коли суспільство орієнтується на інформацію, яка носить задалегідь упереджений характер, супроводжується відповідними коментарями, що, в кінцевому підсумку, впливає на заострення соціально-політичної ситуації в суспільстві.

По-суті, в Україні відсутнє правове регулювання функціонування міжнародних інформаційних систем, однією з яких є мережа Інтернет. Продовжує зберігатися неповнота правового регулювання питань інформаційної безпеки тощо. Наслідком зазначених проблем стало формування несприятливої для влади ситуації в інформаційному просторі, що, в свою чергу, породжує в інформаційних мережах нові виклики і загрози національній безпеці України.

Особливо ці процеси загострюються під час інтенсивного міжнародного інформаційного обміну через глобальні соціальні мережі, що посилює вплив електронних і друкованих ЗМІ на соціально-політичне та культурне життя країни, моральний стан суспільства [2, с. 62].

Саме тому вкрай важливо створити підґрунтя для формування стабільного і безпечного інформаційного простору в Україні, а також необхідні умови для його інтеграції в світовий інформаційний простір. У ході цієї роботи мають здійснюватися заходи по забезпеченню інфо-

рмацийної безпеки особистості, суспільства і держави. Постійна увага повинна приділятися суттєвому розширенню переліку вітчизняних інформаційних послуг для населення, забезпеченню правового регулювання відносин у національній інформаційній сфері. В рамках державної інформаційної політики важливо зосередитись на формуванні в середовищі користувачів таких загальнообов'язкових норм поведінки, як інформаційна культура та відповідальне ставлення до використання інформаційного простору.

Реалізація цих завдань передбачає удосконалення системи управління всіма видами інформаційних ресурсів та інформаційно-телекомунікаційною інфраструктурою, надання державної підтримки процесу формування ринку інформаційних технологій, засобів та продукції. Подальшого удосконалення потребують форми і напрями співпраці держави з електронними і друкованими мас-медіа.

Отже, кінцевою метою державної інформаційної політики має стати побудова в країні демократичного інформаційного суспільства, інтегрованого у світове інформаційне співтовариство. Для реалізації цього завдання необхідно сконцентрувати зусилля на формуванні необхідних умов і механізмів, спрямованих на створення, розвиток й забезпечення ефективного використання інформаційних ресурсів у всіх сферах діяльності.

Перше. В числі пріоритетних завдань державної інформаційної політики має бути створення сприятливих умов для формування, розвитку, модернізації і використання національних інформаційних ресурсів, інформаційно-телекомунікаційної інфраструктури та технологій [2, с. 74].

Цьому має передувати детальний аналіз наявної нормативно-правової бази та визначення шляхів і напрямів її удосконалення з урахуванням сучасних реалій. Також повинні бути окреслені основні засади і механізми проведення обліку інформаційних ресурсів, створених за рахунок держбюджету, та критерії для об'єктивної оцінки їх якості й можливостей.

З метою формування ефективного, надійного і безпечного інформаційного простору України, слід зосередитись на зміцненні вітчизняного науково-виробничого потенціалу інформатизації, телекомунікацій і зв'язку, виробництві інформаційного продукту та ефективної системи надання різних інформаційних послуг користувачам, у першу чергу, населенню.

Необхідно також подбати про реформування інформаційного забезпечення в системі органів державної влади. При цьому основна увага має приділятися реалізації заходів, спрямованих на зміну ставлення державних службовців до роботи з інформаційними потоками, усвідомлення ними, що інформація є одним із найважливіших ресурсів

ефективного управління, який знаходиться поза сферою особистих інтересів і сприяє подоланню неефективності влади.

Друге. Інформаційна політика держави повинна сприяти розвитку вітчизняного ринку інформаційних і телекомунікаційних систем та технологій, орієнтованих на роботу у внутрішніх комп'ютерних мережах.

Для цього необхідно удосконалити механізми та віднайти ресурси щодо забезпечення державної підтримки перспективних вітчизняних досліджень, спрямованих на створення власних інформаційних і телекомунікаційних систем та технологій. Особливої уваги потребує удосконалення практики визначення перспективних наукових розробок з метою їх подальшого фінансування з бюджету та забезпечення мінімального впливу людського фактору на прийняття таких рішень.

Доцільно також звернути увагу на необхідність суттєвого розширення підтримки вітчизняних розробників і національних наукових шкіл, які працюють в інформаційній сфері, та визначення системи державних пілг у цій галузі.

Третє. Суттєве місце с державній інформаційній політиці повинне відводитись нормативному регулюванню функціонування в Україні міжнародних інформаційних систем, а також електронних і друкованих засобів масової інформації. Воно, перш за все, має забезпечувати вільний обіг інформації та конституційне право громадян на її пошук, отримання, виробництво і розповсюдження.

На особливу увагу заслуговує розвиток співпраці держави з мас-медіа, оскільки ЗМІ найчастіше є первинними джерелами інформації і виконують роль важливої соціальної інституції в реалізації державної інформаційної політики. Зокрема, необхідно широко використовувати їх можливості для регулярного інформування населення про політичну та соціально-економічну ситуацію в країні, роз'яснення владою змісту реформ та очікуваних результатів від їх реалізації, оперативного реагування на світові й внутрішні події, які торкаються національних інтересів України.

Слід також орієнтувати медіа ресурси на нейтралізацію негативних впливів з боку різного роду деструктивних сил, спроб маніпулювання свідомістю людей через інформаційний простір. Цьому сприятиме створення національних медіа-ресурсів, метою яких буде відстоювання інтересів держави в глобальному інформаційному просторі через аргументоване доведення до широкого кола користувачів соціальних мереж як у країні, так і за її межами, альтернативних поглядів на значущі соціальні й політичні події.

Існує нагальна потреба в розробці правових, економічних і організаційних механізмів для забезпечення в діяльності ЗМІ балансу інтересів особистості та держави, недопущення їх монополізації, сприяння ефектив-

ному виконанню функції об'єктивного і неупередженого інформування суспільства про події внутрішнього та міжнародного життя.

Потребують свого регулювання проблеми, пов'язані з доступом до інформації журналістів, правовою охороною особистої таємниці в ЗМІ, захистом громадян і суспільства від недостовірної і недобросовісної інформації.

В процесі формування інформаційної політики держави необхідно на законодавчому рівні унеможливити підпорядкування ЗМІ будь-яким кон'юнктурним інтересам, вжити заходів щодо недопущення спроб учинення на них тиску, надання суб'єктами інформаційних відносин для мас-медіа неповної, викривленої або недостовірної інформації, а також попередження умисного поширення останніми явних або завуальованих спроб пропаганди насилля і нетерпимості.

Четверте. Все більшої актуальності набуває проблема визначення в державній інформаційній політиці засад протидії зовнішньому впливу на внутрішньополітичну ситуацію в Україні. Наразі виникла об'єктивна необхідність посилення державного контролю за діяльністю міжнародних неурядових організацій, що існують за рахунок засобів і ресурсів, у тому числі фінансових, наданих урядами іноземних держав чи їх структурами. Як свідчить практика, представництва низки МНО в Україні відкрито лобюють інтереси своїх країн і виступають у підтримку опозиційних чинній владі політичних сил, діяльність яких спрямована на зміну чинної влади [3, с. 116].

Тому інформаційна політика держави повинна скеровуватись на нівелювання згубної дії інформаційних атак, які здійснюються іноземними МНО і завдають суттєвої шкоди внутрішнім інтересам України та її міжнародному іміджу. Для цього доцільно створити систему неурядових організацій і налагодити тісні контакти із представниками ЗМІ та Інтернет-ресурсів з метою поширення об'єктивної і обґрунтованої інформації щодо наявних позитивних тенденцій, які відбуваються в українському суспільстві, та розкриття спроб і намірів використання національного інформаційного простору на шкоду інтересам України.

Тому з боку держави повинен здійснюватись постійний контроль за їх діяльністю на території України. Зокрема, мова йде про запровадження практики інформування суспільства як українськими, так і іноземними неурядовими організаціями про результати своєї статутної діяльності, використання фінансових ресурсів та джерела їх отримання. В цій справі необхідно також активніше використовувати наявний позитивний досвід іноземних держав по боротьбі із негативним впливом іноземних МНО на суспільство.

П'яте. Реалізація державної інформаційної політики передбачає формування нормативно-правової бази, спрямованої на регулювання

інформаційних відносин у суспільстві, забезпечення рівності всіх учасників інформаційної взаємодії та контролю за дотриманням законодавства у цій сфері.

З урахуванням сучасних умов, потребує уточнення перелік підстав для обмеження доступу до інформації та визначення персональної відповідальності службових і посадових осіб як за розголошення конфіденційної, так і за обмеження доступу до відкритої інформації. Необхідно також передбачити способи і механізми захисту суспільства від неправдивої, викривленої чи недостовірної інформації, що поступає через ЗМІ.

Назріла гостра необхідність приступити до розробки системи організаційних і правових заходів протидії загрозам, пов'язаним із втручанням у внутрішні справи України з боку інших держав. Також має бути законодавчо урегульована відповідальність за правопорушення в інформаційній сфері.

Шосте. Слід взяти до уваги, що сучасні реалії свідчать про загострення боротьби між країнами, в першу чергу, тими, які, спираючись на власну економічну і воєнну перевагу, претендують на домінування й у світовому інформаційному просторі. Дедалі частіше проявляються їх намагання через маніпулювання свідомістю мас посилювати політичний і культурний вплив, нав'язувати свої системи цінностей та пріоритети в регіонах, на які розповсюджуються їх політичні й економічні інтереси.

Нормативно-правова база в сфері регулювання розвитку інформаційного суспільства (чинної та яка знаходиться в стадії розробки) і заходи щодо формування державної інформаційної політики мають повною мірою узгоджуватися із завданнями в сфері інформаційної безпеки, практикою забезпечення збереження державної таємниці, захисту інформаційно-телекомунікаційної інфраструктури та інформаційних ресурсів від кібератак й інших загроз в інформаційному просторі.

Важливо створити сприятливі умови для удосконалення вітчизняних систем інформаційного захисту, що набуває особливої актуальності у зв'язку з розширенням інформаційного обміну за допомогою мережі Інтернет. Виникла нагальна потреба щодо напрацювання узгоджених правил і процедур захисту національних інтересів України в процесі інтегрування в міжнародні інформаційні мережі. Адже саме з використанням їх можливостей активно здійснюється інформаційно-психологічний вплив на суспільство, що складає сферу реальних і потенційних загроз національній безпеці. А тому така інтеграція повинна, перш за все, забезпечувати захист національного інформаційного простору, інформаційних ресурсів і інформаційної інфраструктури.

Владі також конче необхідно визначити концептуальні підходи до формування національної ідеї як засобу суспільної консолідації.

Оскільки, як свідчить світова практика, пропаганда національної ідеї здатна забезпечити міцний фундамент протидії ворожій ідеології.

З огляду на те, що державна інформаційна політика здійснює суттєвий вплив на різні сторони громадського життя, необхідно запровадити ефективну систему своєчасного виявлення та протидії небезпеці використання нових інформаційних технологій для створення реальних і потенціальних загроз національній безпеці України [4, с. 186].

Мова йде про створення комплексної системи інформаційної безпеки, здатної своєчасно відслідковувати зміни політичних, соціальних, економічних, науково-технічних та інших процесів у країні та за її межами, які можуть нести нові інформаційні загрози. Має бути забезпечене швидке реагування на ці зміни та розширення можливостей для ефективної протидії загрозам інформаційному суверенітету України.

Сьоме. Стратегія розбудови інформаційного суспільства України повинна передбачати активну співпрацю в цій галузі з іншими державами. У свою чергу, це загострює проблему забезпечення національної безпеки, захисту суспільства і громадян від загроз, пов'язаних з можливістю застосування нових інформаційних технологій для несанкціонованого доступу до національних інформаційних ресурсів, їх пошкодження, спроб викрадення, викривлення чи втручання у зміст значимої конфіденційної інформації тощо.

У цьому зв'язку доцільно здійснити комплекс заходів, спрямованих на забезпечення інтересів країни в міжнародному інформаційному обміні та безпеку національних інформаційних ресурсів й інформаційно-телекомунікаційної інфраструктури. Важливо також активізувати розробку сумісних з міжнародними національних стандартів інформаційного обміну і захисту інформації.

Необхідно чітко визначити позицію України щодо міжнародних ініціатив по регулюванню глобального інформаційного простору, її участі у розробці міжнародного законодавства з цього питання, нормативно-правовому забезпеченні функціонування відкритих інформаційних мереж і захисті суверенітету національного інформаційного простору.

Суттєвої активізації потребує і участь України в міжнародній співпраці по розробці угод з питань забезпечення безпеки в глобальних мережах.

Таким чином, можна зробити **висновок**, що поглиблення демократичних процесів в Україні напряму пов'язане з урегулюванням суспільних відносин в інформаційній сфері, створенням ефективної системи взаємодії всіх елементів інформаційного суспільства та забезпечення нейтралізації інформаційно-психологічних впливів, скерованих на маніпулювання свідомістю громадян, зміну їх соціальної поведінки, що породжує напруженість і зниження рівня керованості в державі. Врахування цих проблем при визначенні основних засад формування

і реалізації державної інформаційної політики сприятиме посиленню безпеки країни в політичній, економічній та соціальній сферах, стане дієвим засобом протидії загрозам національній безпеці України.

Список використаних джерел

1. Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки : Закон України від 1 січ. 2007 р. № 537-V / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/537-16/print1359538156662403>.
2. Почепцов Г. Г. Інформаційна політика [Текст] : навч. посіб. / Г. Г. Почепцов, С. А. Чукут. – К. : Вид-во УАДУ, 2002. – Ч. 1. – 88 с.
3. Поляруш А. А. Украина: эволюция “революций” / А. А. Поляруш, А. М. Юрченко. – К. : Саммит-книга, 2013. – 219 с.
4. Нормативно-правові та методологічні засади упорядкування інформаційних відносин : наук. – метод. посіб. / авт. кол. : В. Брижко (наук. керівник проекту), В. Цимбалюк, М. Швець ; [за ред. В. Тація, В. Тихого, М. Швеця]. – К. : ТОВ “Пан Тот”, 2009 р. – 324 с.

В статье рассмотрены основные направления формирования государственной информационной политики в контексте защиты национальных интересов Украины в информационном пространстве.

The article is devoted to the examination of the basic directions of state information policy in the context of the national interests of Ukraine protection in the information space.

Стаття надійшла до редакції журналу 19 березня 2013 року.